पदम् । सोऽहं सत्त्वं समाधाय मायी मायामयं स्वयम् । एकार्णवे जगत्सृष्टिं योगनिद्रां व्रजामि तु । मां पश्यन्ति महात्मानः सुप्तं काले महर्षयः । जनलोके वर्त्तमाना-स्तपसा योगचक्षुषा । अहं पुराणपुरुषो भूर्भुवःप्रभवो विभुः । सहस्रशीर्षः श्रीमान् सहस्राक्षः सहस्रपात् । मन्त्रोऽग्निर्ब्राह्मणा गावः कुशाश्च समिधो हविः । प्रोक्षणी च स्रुवश्चैव सोमो हुतमयोऽक्षयम् । संवर्तको महानात्मा पवित्रं परमं यशः । वेदवेद्यः प्रभुर्गोप्ता गोपतिर्ब्रह्मणोऽसुखम् । अनन्तसारथो योगी गति-मतिमतांवरः । हंसः प्राणोऽथ कपिलो विश्वमूर्त्तिः सनातनः । धर्मज्ञः प्रकृतिः कालो जगद्बीजमयाव्ययम् । माता पिता महादेवो मत्तो ह्यन्यन्न विद्यते । आदित्य-वर्णो भुवनस्य गोप्ता नारायणः पुरुषो योगमूर्त्तिः । मां पश्यन्ति यतयो योगनिष्ठा ज्ञात्वात्मानममृतत्वं व्र-जन्ति" । प्राकृतप्रलयविस्तारो यथा तत्रैव "कूर्म उवाच अतःपरं प्रवक्ष्यामि प्रतिसर्गमनुत्तमम् । प्राकृतं च समा-सेन शृणुध्वं मदतो मम । गते परार्द्धद्वितये काले लोक-प्रकाशकः । कालाग्निर्भस्मसात् कर्त्तुं करोति निखिलं मतिम् । आत्मन्यात्मानमावेश्य भूत्वा देवो महेश्वरः । दहेदशेषं ब्रह्माण्डं सदेवासुरमानुषम् । तमाविश्य महादेवो भगवान्नीललोहितः । करोति लोकसंहारं भीषणं लोकवासिनः । प्राविश्य मण्डलं सौरं ज्वला-ऽग्नौ बहुधा पुनः । निर्दहत्यखिलं लोकं सप्तपश्चिमरूपधृक् । स दग्ध्वा सकलं सत्त्वं मन्त्रं ब्रह्म शिरो महत् । देवतानां शरीरेषु शिवज्ञानदाहकः । दग्धेष्वशेष-देहेषु देवी गिरिवरात्मजा । एका सा वाक्षिणः शम्भो शिष्यते वैदिकी श्रुतिः । शिरःकपालैर्देवानां कृत-ग्रन्थिरभूषणः । आदित्यचन्द्रादिगणैः पूरयन् व्योम-मण्डलम् । सहस्रहस्तचरणः सहस्रार्चिर्महाभुजः । दंष्ट्राकराळवदनः प्रदीप्तानलसोचनः । त्रिशूली ज्ञान-वपुषो योगमैश्वरमास्थितः । पीत्वा तत् परमानन्दं प्रभूतममृतं स्वकम् । करोति ताण्डवं देवोमाकोक्य परमेश्वरः । पीत्वा तत्त्वामृतं देवी भर्त्तुः परमसङ्गता । योगमास्थाय दिवस्य देहमायाति सूचिनः । स त्यक्त्वा ताण्डवरसं स्वेच्छयैव पिनाकधृक् । याति स्वभावं भग-वान् दग्ध्वा ब्रह्माण्डमण्डलम् । संस्तेतश्च देवेषु ब्रह्मविष्णुपिनाकिषु । शुष्कैरनेकैः पृथिवी विलयं याति वारिणः । स वारितत्त्वं बहुधा भवते हव्यवाहनः । तैजसं गुणसंयुक्तं वायौ संयाति संक्षयम् । आकाशे सगुणो वायुः प्रलयं याति सत्तमाः ! । भूतादौ च तथा-ऽऽकाशं लीयते गुणसंयुतम् । इन्द्रियाणि च सर्वाणि तैजसे यान्ति संक्षयम् । वैकारिके देवगणाः प्रलयं यान्ति सत्तमाः ! । वैकारिकस्तैजसश्च भूतादिर्वेति सत्तमाः ! । त्रिविधोऽयमहङ्कारो महति प्रलयं व्रजेत् । महान्सर्वैः सहितं ब्रह्माण्डमनितौजसम् । अव्यक्तं जगतो योनिः संहरेदेकमव्ययम् । एवं संहृत्य भूतानि तत्त्वानि च महेश्वरः । नियोजयत्यथान्योन्यं प्रधानं पुरुषं परम् । प्रधानपुंसोरनयोरेष संहार ईरितः । महेश्वरेच्छाजनितो न स्वयं विद्यते क्षयः । गुणसाम्यं तदव्यक्तं प्रकृतिः परिगीयते । प्रधानं जगतो योनि-र्जीवतत्त्वमचेतनम् । कूटस्थचिन्मयो ह्यात्मा केवलः पञ्चविंशतः । गीयते सर्वभिः साक्षी महानेकः पिता-महः । एवं संहारकरणो यस्त्रिमाहेश्वरी श्रुवा । प्रधानाद्यं विशेषान्तं दहेद्रुद्र इति स्मृतिः । योगिना-मथ सर्वेषां ज्ञानविज्ञानचेतसाम् । आत्यन्तिकक्षयं कर्त्तुं विदधातीह शङ्करः" । आत्यन्तिकप्रलयविस्तारो यथा विष्णुपु० पराशर उवाच "आध्यात्मिकादि नैवेह ज्ञात्वा तापत्रयं बुधः । तत्प्रक्षयानवैराग्यः प्राप्नोत्यात्यन्तिकं क्षयम् ! आध्यात्मिको वै द्विविधः शारीरो मानसस्तथा । शारीरो बहुभिर्भेदैर्भिद्यते शृणुतास्तु वः । शिरोरोग-प्रतिश्यायज्वरशूलभगन्दरैः । गुह्यमार्गनखदन्तास्यजा-दिभिरनेकधा । तथाक्षिरोगातीसारकुष्ठाद्यामयसंज्ञकैः । भिद्यते देहजस्तापो मानसं श्रोतुमर्हथ । कामक्रोध-भयद्वेषलोभमोहविषादजः । शोकाद्यवमानेर्ष्यामात्-सर्यादिभवस्तथा । मानसोऽपि द्विजश्रेष्ठ ! तापो भवति नैकधा । इत्येवमादिभिर्भेदैस्तापो ह्याध्यात्मिकः स्मृतः । मृगपक्षिसरीसृप्राद्यैः पिशाचोरगराक्षसैः । सरीसृपा-द्यैश्च नखां जन्यते चाधिभौतिकः । शीतोष्णवातवर्षाम्बु वैद्युतादिसमुद्भवः । तापो द्विजवरश्रेष्ठ ! कथ्यते चाधि-दैविकः । तदस्य त्रिविधस्यापि दुःखजातस्य पण्डितैः । गर्भजन्मजराद्येषु स्थानेषु प्रसविष्यतः । निरस्यातिश-यह्लादसुखभावैकलक्षणा । भेषजं भगवत्प्राप्तिरेका-न्तात्यन्तिकी मता । तस्मात् तत्प्राप्तये यत्नः कर्त्तव्यः पण्डितैर्नरैः । तत्प्राप्तिहेतुर्ज्ञानस्य कर्म चोक्तं महा-मुने ! । आगमोत्थं विवेकाच्च द्विधा ज्ञानं समीरितम् । शब्दब्रह्मागमयं परं ब्रह्म विवेकजम् । अन्यत्तत् द्वया-